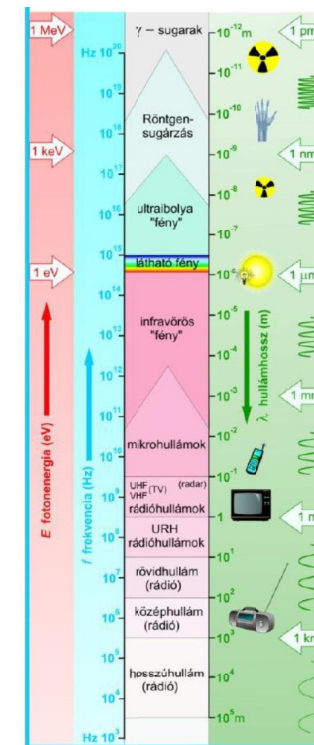

Gamma-energia

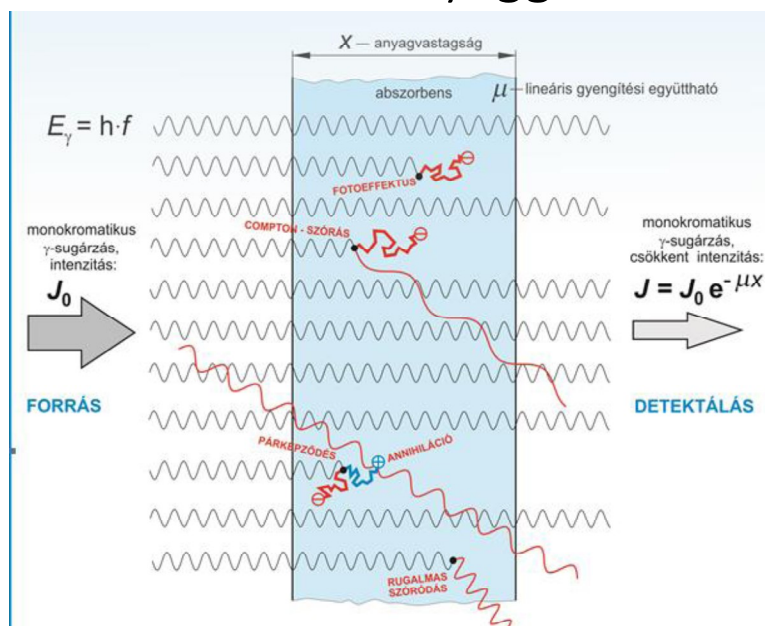
BME – Egészségügyi mérnök MSc
Biofizika 2020

Gamma-sugárzás

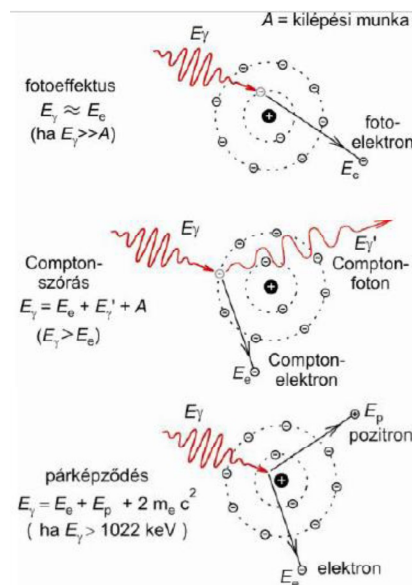
- $E = hf$
- $E = h \frac{c}{\lambda}$
- γ -sugárzás ($E > 100 \text{ keV}$)
  - radioaktív magok bomlása, kozmikus sugárzás
- Röntgensugárzás (100 eV-1MeV)
  - RTG cső (karakterisztikus és fékezési sugárzás)

Kölcsönhatás az anyaggal

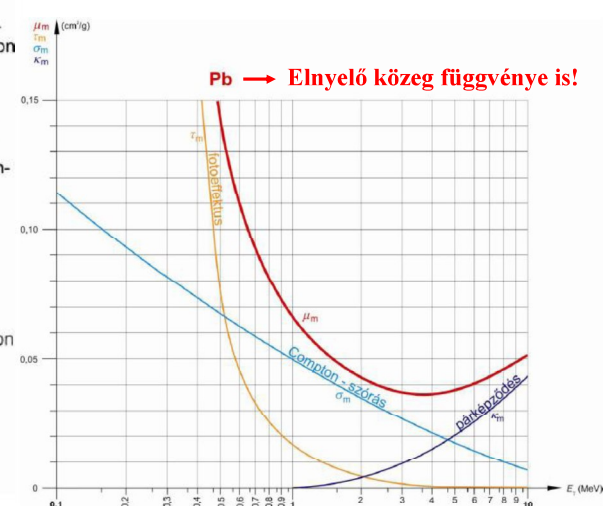

Kölcsönhatás az anyaggal

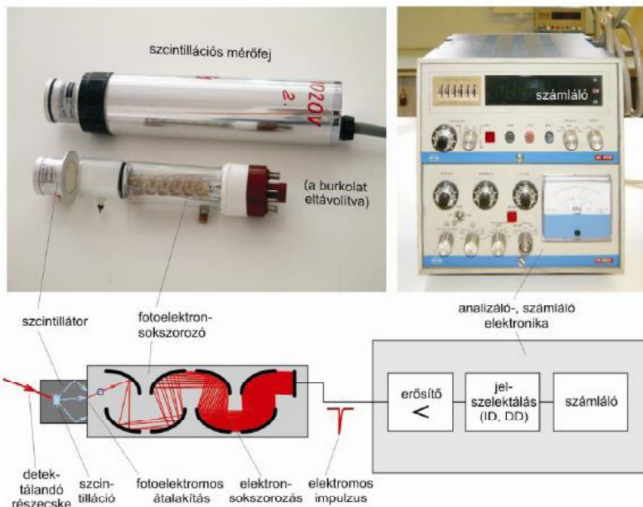
$$J = J_0 e^{-\mu_m \cdot X_m}$$

Tömeggyengítési együttható: $\mu_m = \tau_m + \sigma_m + \kappa_m$

Szcintillációs számláló

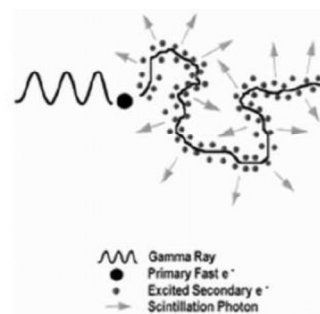
1. Szcintillátor
2. Fotoelektron sokszorozó
3. Elektronika

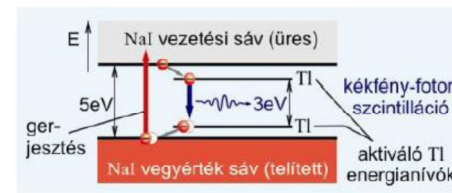
Szcintillátor

- Gamma sugárzás egy töltött részecskét (e^-) hoz létre
  - *fotoelektron vagy Compton-elektron*
- Mi történik ezzel a töltött részecskével?

1. Ionizáció

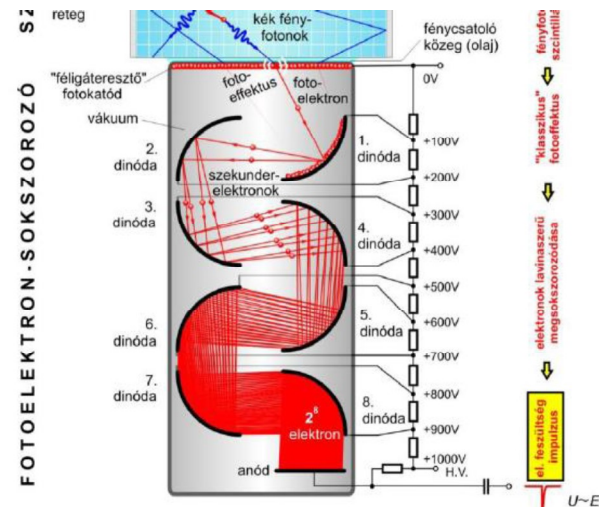
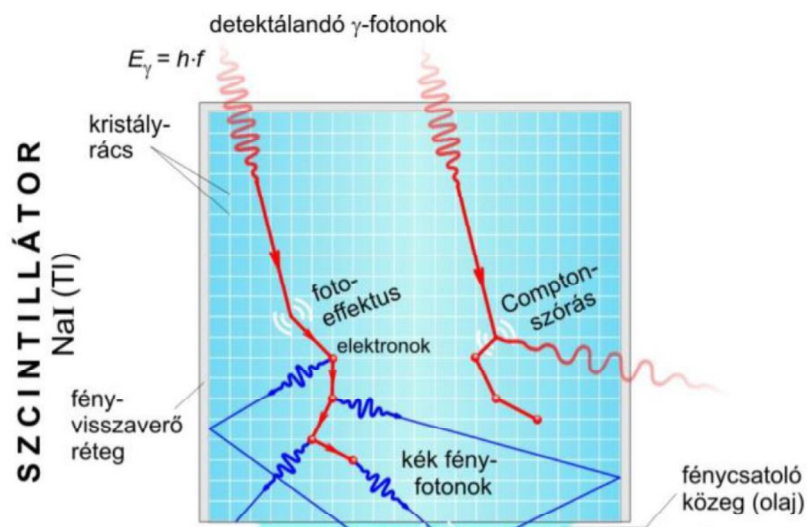

2. Gerjesztés

γ -foton $\rightarrow$ elektron $\rightarrow$ fényfoton (3 eV, 415 nm)

Fotoelektron sokszorozó

Fényfoton $\rightarrow$ fotoelektron $\rightarrow$ Feszültségimpulzus

Feszültségimpulzus amplitudója $\sim E_\gamma$ **fotoeffektus esetén!**

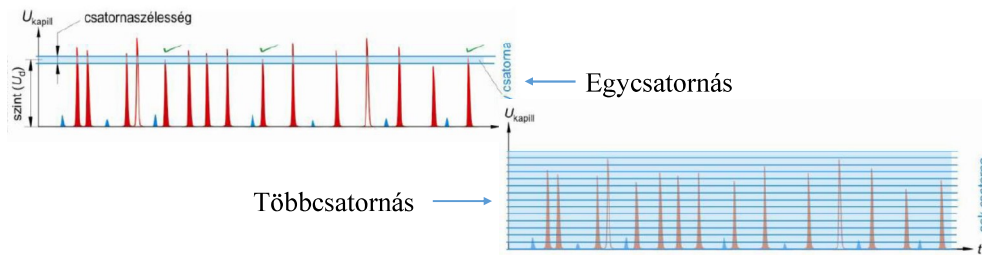
Elektronika

- Feszültségimpulzusok megszámlálása & amplitúdó szerinti osztályozás

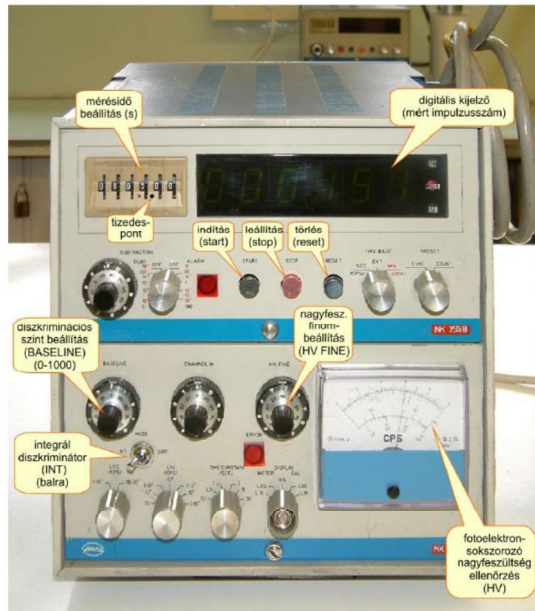
Integrál diszkriminátor (ID)

- Aktivitás mérés ismert E-jű izotóp esetén

Differenciál diszkriminátor (DD)

Mérőberendezés

γ fotonenergia meghatározása DD-al

Compton

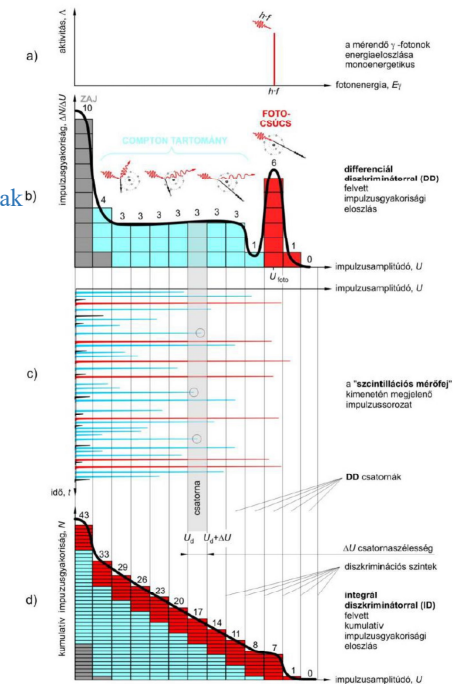
γ-foton E-je részlegesen adódik át primer e⁻-nak

Változó nagyságú impulzusok

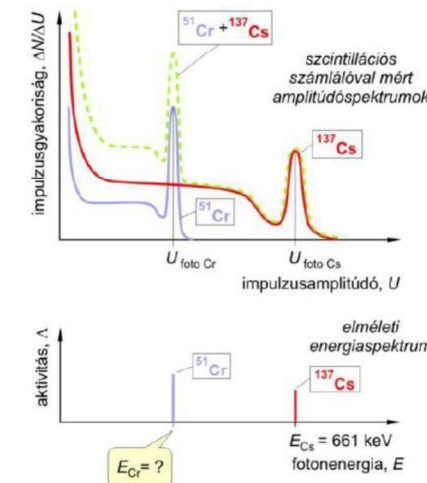
Fotoeffektus

γ-foton E-je teljesen átadódik primer e⁻-nak

Fesz. impulzusból következtetni lehet E_γ-ra

Mérési feladat

A MÉRÉS MENETE

Gyakorlatunkon két izotóp impulzusamplitúdó-spektrumának felvétele után meghatározzuk az egyik izotóp fotonenergiáját (5. ábra). Az egyik izotóp a korábbi mérésekből már ismert, 661 keV fotonenergiájú ¹³⁷Cs, míg a másik a ⁵¹Cr, melynek fotonenergiáját a mérés során határozzuk meg a számláló DD állásában, az U_d diszkriminációs szint lépcsőzetes emelésével. Az izotópokat külön-külön, és együtt is megmérjük (itt megfigyelhetjük a szuperpozíció hatását). A fotocsücsok U_{foto Cr}, U_{foto Cs} meghatározása után az alábbi aránypárból számíthatjuk ki a ⁵¹Cr fotonenergiáját:

$$\frac{E_{Cr}}{E_{Cs}} = \frac{U_{fotoCr}}{U_{fotoCs}} \rightarrow E_{Cr} = E_{Cs} \frac{U_{fotoCr}}{U_{fotoCs}} \quad (1)$$

A mérőkészülék (NK-350 típusú szcintillációs számláló, 6. ábra) beállítása:

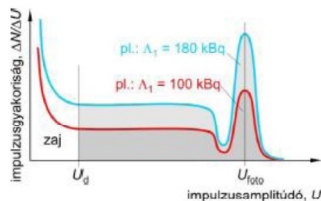
- nagyfeszültség ellenőrzése: U_{HV} a mérőfejre írva;
- üzemmód: (DD) differenciál diszkriminátor.
- csatornaszélesség: (CHANNEL WIDTH): 20 egység.
- ajánlott mérési idő diszkriminátor-szintenként: 10 s.
- a diszkriminátorszint: U_d = D/200, (pl. D = 1000 diszkriminátor egység (BASELINE) megfelel U_d = 5 V-nak).

A mérendő izotóp preparátumok:

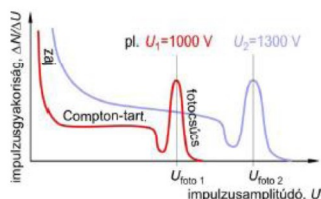
- ¹³⁷Cs zárt sugárforrás, és ⁵¹Cr nyílt sugárforrás,
- mindkét izotóp monoenergetikus gamma spektrummal rendelkezik,
- a ¹³⁷Cs γ-fotonjainak energiája E_{Cs} = 661 keV.

Aktivitás és anódfeszültség

2. ábra. Különböző aktivitások hatása az impulzusgyakorisági eloszlásra.

3. ábra. A fotocsúcs helye, a fotoelektron-sokszorozó anódfeszültségétől is függ.

FELADATOK

Vegyünk fel mindkét preparátumra külön-külön az impulzusamplitúdó-spektrumokat, 100-as állástól kezdve, 50-es lépésekkel növelve a D diszkriminátorszintet (BASELINE)! A mérést addig folytatjuk, amíg a fotocsúcson túljutva már nem jelentkeznek további impulzusok. Ekkor — a fotocsúcs helyének pontosabb meghatározása érdekében — végezzünk két további (25-re és 75-re végződő) diszkriminátorszintnél méréseket a fotocsúcs környezetében! (Háttéreffektust nem kell mérnünk, mert az nem befolyásolja a fotocsúcsok helyét.) Végezzük el a mérést úgy is, hogy mindkét preparátumot betesszük az ólomtoronyba, így a két impulzusamplitúdó-spektrum egymásra szuperponálódik (5. ábra szaggatott vonal)!

A mérések befejeztével rajzoljuk meg közös koordináta-rendszerben a két impulzusamplitúdó-spektrumot külön-külön és együtt is! Határozzuk meg a fotocsúcsok értékeit $U_{\text{foto Cs}}$, $U_{\text{foto Cr}}$! Végül (1) szerint határozzuk meg a ^{51}Cr izotóp γ -fotonjainak az energiáját (E_{Cr})!

A JEGYZŐKÖNYV TÁBLÁZATÁNAK TERVEZETE

diszkriminátorszint		^{137}Cs	^{51}Cr	$^{137}\text{Cs} + ^{51}\text{Cr}$
BASFI.INF., D	U_d (V)	N_{Cs}	N_{Cr}	$N_{\text{Cs}} + N_{\text{Cr}}$
(osztás)		(imp/10 s)	(imp/10 s)	(imp/10 s)
100	0,5			
150	0,75			
200	1			
250	1,25			
300	1,5			
350	1,75			
400	2			
450	2,25			
500	2,5			
550	2,75			
600	3			
650	3,25			
700	3,5			
750	3,75			
800	4			
850	4,25			
900	4,5			
950	4,75			
1000	5			
...25				
...75				
...25				
...75				

Sugárvédelem

- ALARA elv - *As low as reasonably achievable*
  - Kapott dózist az ésszerű minimumra szorítsuk
- Törvényben előírt effektív dóziskorlát
  - 100 mSv/5 év
  - 50 mSv/év

A radioaktív izotópok kezelésével kapcsolatos alapszabályok:

- A sugárforrás és a kezelő személy **távolsága maximális** legyen!
- A sugárforrás közelében eltöltött **idő minimális** legyen!
- Ha lehetséges, alkalmazzunk sugárzást elnyelő **árnyékolást** (pl. ólomtartalmú anyagok)!
- Nyílt sugárforrások esetén akadályozzuk meg a **szennyeződést!**

Az ionizáló sugárzások alkalmazásának mindig pozitív hasznót kell produkálnia!